

УДК :159.922-316.752: 316.4.051.62-316.362.1.[316.362.1-316.74.37]

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-8\(36\)-1535-1547](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-8(36)-1535-1547)

Бевз Галина Михайлівна докторка психологічних наук, професорка, завідувачка відділу психології спілкування Інституту соціальної та політичної психології НАПН України, вул. Андріївська 15, м. Київ, 04070, тел.: (044) 425-24-08, <https://orcid.org/0000-0003-2487-5429>

ПОКОЛІННІ ПЕРЕДАЧІ НАСТАНОВЛЕНЬ ЩОДО ЦІННОСТІ ОСВІТИ У РОДИНАХ ВЧИТЕЛІВ ТА «БАТЬКІВ УЧНІВ»

(в умовах реформування повної загальної освіти)

Анотація. У статті розкривається специфіка та значення поколінних передач цінностей освіти у сім'ях освітян та батьків учнів на часі реформування повної загальної середньої освіти. Матеріалом для дослідження послуговували приказки, що транслують в родині від покоління до покоління цінність освіти. За змістом вони об'єднуються у три категорії: 1) освіта як традиційність життя у суспільстві; 2) освіта як набуття компетентностей; 3) освіта як «влада вищої просвіти» та можливість кращих соціальних перспектив через вибір «інтелектуальних професій» та відмежування від фізичної праці робітничих професій. Встановлено, що носіями передачі дитині настанов щодо цінності освіти частіше постають материнські (мати, бабуся) та батьківські (батько, дідусь) фігури. Уточнено, що судження освітян про зміни, які несе реформа освіти, мають широкий діапазон проявів оцінки: на рівні досвіду (власного навчання, вчительської праці), довіри до освітнього закладу та з опорою на експертну оцінку та норми закону. Вони поєднуються у три категорії: довірливо-досвідні, експертні та нормативні. Змістовне наповнення як ціннісного ставлення до освіти, так і судження про освітні зміни реформи обумовлюються рольовими позиціями вчителів та «батьків учнів». Вчителі виказують орієнтованість на компетентності та освітні потреби дитини, що є синтонно концепції «НУШ». Батьки вбачають цінність освіти у можливості набуття вищого соціального статусу з відповідними компетентностями: всі інші прояви відштовхуються ними, як невідповідні потребам дитини. Рефлексія вчителів та батьків учнів щодо освітніх змін реформи теж опирається на власні пріоритети, де категорія досвіду є центральною: у вчителів вона базується на професійному досвіді, а у батьків – досвіді власного навчання у школі з довірою/недовірою школі. Передбачається, що фокусованість вчителів на професії, а «батьків учнів» - на школі, як надавачу освітніх послуг, потребує урегулювання стосовно позиції «дитина», як отримувача освітніх послуг. Перспективою подальших досліджень постає

вивчення процесів узгодження виявлених особливостей щодо трансляції цінності освіти та формування ставлення до реформи освіти, чому може послугувати комунікація

Ключові слова: покоління в родині, ціннісні настановлення, цінність освіти, досвід, судження про реформу освіти, вчителі, батьки учнів.

Bevz Halyna Mykhaylivna Phd, Doctor of Psychology, Professor, Head of Department of psychology of communication, Institute for Social and Political Psychology of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Kiev, Ukraine. Andriiwska, 15, Kiev, tel; (044)425-24-08, <https://orcid.org/0000-0003-2487-5429>

GENERATIONAL TRANSMISSION OF A VALUABLE ATTITUDE TO EDUCATION IN THE FAMILIES OF TEACHERS AND «PARENTS OF STUDENTS»

(under the conditions of reforming comprehensive general education)

Abstract. The article reveals the specifics and significance of generational transmission of a value attitude to education in the families of teachers and «parents of students» during the reform of general secondary education. The material for the study consisted of proverbs that convey the value of education within the family from generation to generation. They fall into three categories based on their content: 1) education as a traditional way of life in society; 2) education as the acquisition of competencies; 3) education as the «power of higher education» and the possibility of better social prospects through the choice of «intellectual professions» and separation from physical labour of and working-class professions. It has been established that maternal (mother, grandmother) and paternal (father, grandfather) figures are more likely to be the carriers of value attitude to education for children. It is specified that the judgments of educators about the changes brought about by the education reform have a wide range of evaluation manifestations: at the level of experience (own learning, teaching), trust in the educational institution and based on expert opinion and legal norms. They are combined into three categories: trust and experience, expert and normative. The content of both the value attitudes towards education and the judgements about the educational changes of the reform are determined by the role positions of educators and «parents of students». Educators demonstrate a focus on the competences and educational needs of the child, which is in sync with the «NUS» concept. Parents see the value of education as an opportunity to acquire a higher social status with relevant competencies: they reject all other manifestations as inappropriate for their child. The reflection of educators and parents of students on the educational changes of the reform is also based on their own priorities, where the category of experience is central: for educators, it is based on professional experience, and for parents, on the experience of their own learning at school with trust/distrust in the school. It is suggested that the focus of

educators on the profession, and that of «parents of students» on the school as a provider of educational services, needs to be adjusted in relation to the position of the «child» as a recipient of educational services. The prospect of further research is to study the processes of reconciling the identified features in relation to the transmission of the value of education and the formation of attitudes towards education reform, which can be facilitated by communication.

Keywords: generations in the family, value attitudes, the value of education, experience, judgments about education reform, teachers, parents of students.

Постановка проблеми. Реформа повної загальної середньої освіти в Україні у 2027 році вступить в етап реалізація профільної середньої освіти, тим самим наближаючи її фіналізацію і усталене функціонування. Натомість процес реформування освіти в продовж всього періоду неупинно супроводжувався дебатами як серед громадськості, так і науковців, які вивчають процеси реформування. Тож постає питання глибинного значення реформи освіти, її ціннісного визначення та трансляції цінності освіти від покоління до покоління, що і обумовило написання цієї статті. Трансляція ціннісного визначення освіти перш за все стосується сімейної взаємодії між поколіннями батьків та дітей а також взаємодії дітей, як учнів закладів загальної середньої освіти (далі ЗЗСО) із вчителями. Таким чином два соціальні інститути (сім'я та освіта) постають трансляторами ціннісного ставлення до освіти, що вартує враховувати етапі освітньої реформи і, відповідно, вивчати.

Аналіз остатніх досліджень і публікацій. Дослідження цінностей освіти та процесів їх передачі між поколіннями здійснюються у сфері різних наук, зокрема, філософії, наук про освіту та соціальних та поведінкових науки, як-то, психології. В контексті взаємодії двох соціальних інститутів «школи» та «сім'ї» тема «цінностей» є досить представленою у наукових дослідженнях стосується як загалом ролі освіти у сучасному світі (О. Рогова [1], С. Сисоєва [1] та ін.), так і її певних аспектів, як-то, формування у дітей сімейних цінностей у закладах освіти (Т. Піроженко та ін. [3]) ролі цінностей в духовному розвитку особистості (Ю. Подкопаєва, О. Бородай та ін. [4; 5]). В контексті вивчення поколінних передач ціннісного ставлення до освіти, то для нас є важливими роботи, які стосуються теорії поколінь [6; 7], міжпоколінної взаємодії в родині (О. Вовчик-Блакитна [8. С. 62-71]) та щодо процесів взаємодії, наразі в системі «сім'я-школа», та визначенні психологічних характеристик суб'єктів взаємодії [9; 10; 11]. Психологиня О. Вовчик-Блакитна трактує міжпоколінну взаємодію особливим видом соціальної взаємодії, де активізується механізм передачі досвіду від старшого покоління до меншого, формуючи тим самим ресурс переживання суб'єктивного психологічного добробуту [8]. Це є співзвучним із концептом Е. Еріксона «генеративності», як заінтересованості старшого покоління у наступних

поколіннях, покращенню якості їхнього життя та добробуту [9. С. 71-78]. Все вище сказане окреслює наукове поле та створює підґрунтя для досліджень поколінної передачі в родині ціннісного ставлення до освіти. Водночас проведений аналіз засвідчив відсутність досліджень щодо міжпоколінної передачі ціннісного ставлення до освіти як в сімейному так і освітньому просторі взаємодії, що посилює нагальну актуальність цієї статті.

Мета статті полягала у розкритті змісту та ролі поколінних передач настановлень щодо цінності освіти у сім'ях освітян та батьків учнів на часі реформування повної загальної середньої освіти. Це передбачало вирішення наступних завдань: 1) визначити змістовні та рівневі параметри суджень освітян та батьків учнів про зміни освітньої реформи; 2) окреслити перелік приказок про цінність освіти для дитини, що передаються у сім'ях освітян та батьків учнів та визначити як їхню змістовну специфіку, так і їхніх трансляторів в родині.

Виклад основного матеріалу. Емпіричне дослідження проводилося в 2023 році у закладах загальної середньої освіти України, зокрема, м. Києва, Волинської та Запорізької областей. Досліджуваними були учасники освітнього процес, наразі педагогічні працівники – 160 осіб (жінок - 90,6%, чоловіків - 9,4%), батьки учнів - 334 особи (97% жінок, 3% чоловіків). Для дослідження був розроблений опитувальник, який складався з семи блоків, що стосувалися вивчення наступних питань: 1) добробуту дітей в освітньому просторі закладу; 2) взаємодії у системі «школа-сім'я» 3) взаєморозуміння між батьками і дітьми; 4) побудови комунікативного простору в системі «сім'я – школа»; 5) становлення громадської думки щодо реформи освіти 6) поколінних передач настановлень щодо цінності освіти у родинях освітян та батьків учнів; 7) суджень респондентів про реформу повної загальної середньої освіти та 8) самооцінки респондентами власного соціального та емоційного стану в умовах війни, що тривала на час дослідження вже поспіль рік. Наразі ця стаття буде стосуватися результатів дослідження 6-го та 7-го блоків названої дослідницької програми.

Для визначення переліку приказок про «цінність освіти для дитини», що передаються у сім'ях респондентів, був використаний метод фокус-груп, за результатами яких було відібрано 6 приказок, що вказували на три напрями оцінки освіти як цінності. Перший вказує на освіту як набуття компетентностей - основу життєвої самостійності людини (не документ про освіту важливий, а твої вміння; знання за плечима не носити) і отримав назву «Освіта - це компетентності». Другий - на традиційність етапу набуття освіти у соціалізації дитини (всі вчаться - і ти маєш закінчити школу; закінчи школу, а там – що хочеш...). Він отримав назву «Освіта - це традиційність». Третій вказує на кращі соціальні перспективи через вибір «інтелектуальних професій» з відмежуванням від фізичної праці робітничих процесій (знання – світло, неучтво – тьма; вчись, тоді не будеш чорноробом). Він отримав назву

«Освіта – це статус інтелігенції». Щодо змістовного наповнення перших двох напрямів, то їх трактування є чітким і однозначним. Більше того, перший напрям, що вказує на шлях набуття компетентностей, є співзвучним із концепцією освітньої реформи «Нова українська школа» (далі НУШ) [12]. Натомість третій напрям ціннісного визначення освіти несе в собі подвійне та неоднозначне навантаження. З одного боку він підкреслює силу вищої освіти, як певних соціальних привілеїв, що формує когорту людей розумової праці із спеціальними знаннями в різних галузях науки [13. С.36-37]. З другого боку статус інтелігенції ніби апріорі приписує право на «моральне лідерство» як засобу ідеального розвитку суспільства, що сповідував польський вчений та політик ХІХ століття К.Лібельт і наразі постає в наукових дебатах як «суто російське явище», плекане російським імперіалізмом [14]. Водночас поняття інтелігентності несе в собі ще і відмежування від важкої фізичної праці та надання переваг саме розумовій, як притаманній управлінській сфері [15]. Тож, закладені тенденції до виключності та елітності постають особливо привабливими для членів суспільства. Натомість соціологи вже доводять, що вищий рівень професійності й освіти не спрацьовують чинником очікуваних цивілізовано-суспільних трансформацій, а сам феномен ідеального суспільства переходить в ранг архаїчного. Попираючи суспільну консолідацію це явище більше фіксує процеси позиційного відмежування та протистояння, що історично зафіксовано в опозиційних процесах та процесів соціального відшарування еліти [14]. Таким чином змістом цього напрямку було визнано передачу суджень про цінність освіти, як напрям прагнень до кращих соціальних перспектив засобом набуття вищої освіти та відмежування від небажаного.

Аналізу наступного напрямку дослідження (судження про освіту та її зміни під час реформи) передував етап визначення параметрів оцінки, що динамічно змінюються від пасивної згоди до зростаючої частки свідомої участі, від опори на власний досвід до аналізу законодавства. Таким чином були визначені наступні параметри: актуалізація власного досвіду взаємодії із школою, звернення до експертної оцінки (від довіра до фахівців ЗЗСО до критичного ставлення до нормативного врегулювання освітніх змін), вивчення законодавства та здійснення аналізу актуальної ситуації щодо освітньої реформи. Оскільки опитування передбачало декілька варіантів виборів, то відповіді респондентів могли стосуватися декількох позицій одночасно, що надавало нам можливість створити семи-крокову градацію шкали суджень про зміни в освіті. Результати опитування вибірки вчителів та батьків учнів подані на рис. 1.

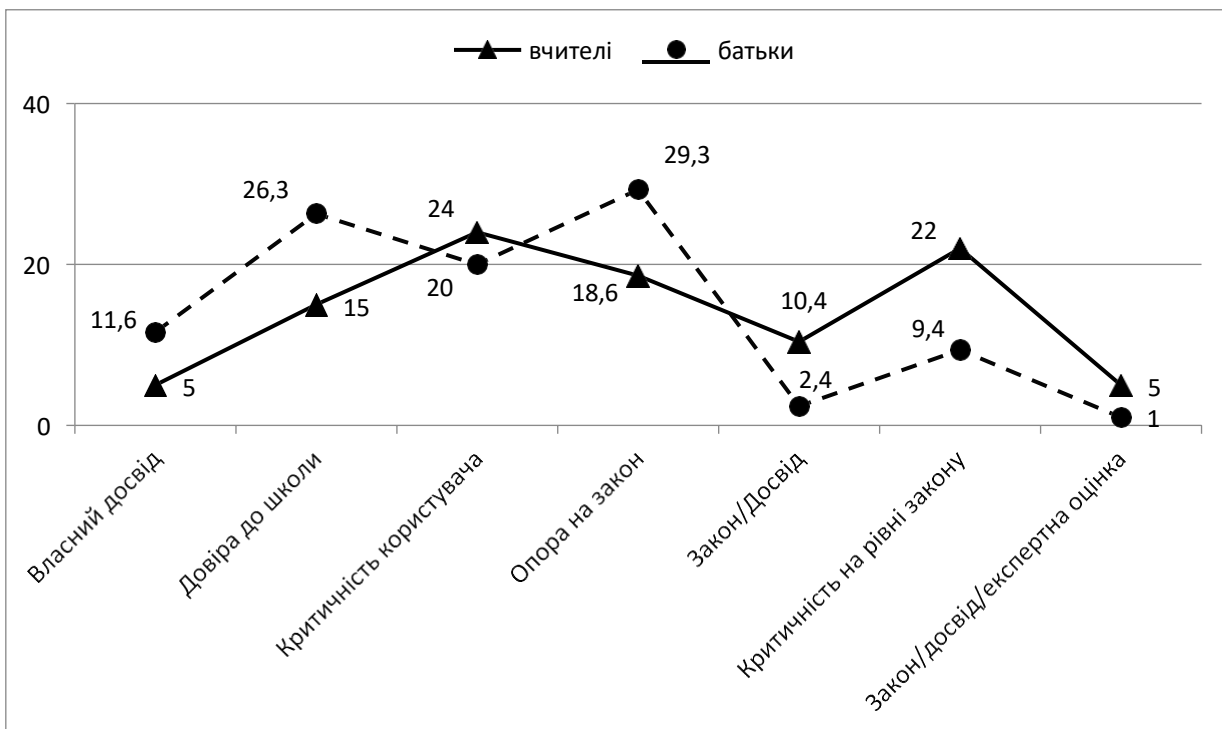

Рис. 1. Судження про реформу загальної середньої освіти «НУШ» (за середніми показниками)

Графік показує, що батьки учнів загалом більше орієнтовані на власний досвід та рефлексію навчання у школі і в меншій мірі - на рефлексивний аналіз з позиції законодавчих норм (див. рис.1.). У групі вчителів спостерігається протилежна тенденція. Тож сильною стороною вибірки батьків учнів постає опора на закон (29,3 проти 18,6 у вчителів) і довіра до фахівців школи (26,3 проти 15 у вчителів). Це підкреслює позицію батьків учнів як замовників освітніх послуг для дитини, опосередкованих користувачів. Тож, довіряючи процесу реформи та її реалізації на рівні ЗЗСО, вони виказують меншу критичність як на рівні «користувача» (20 проти 24 у вчителів), так і на рівні «закону» (9,4 проти 22 у вчителів). Натомість сильною стороною вибірки вчителів є їхня чутливість до законодавчих змін, що перш за все стосується їхньої професійної вчительської праці, що регламентується нормою закону (24 проти 20 у батьків учнів) та рефлексивного аналізу на рівні власного професійного досвіду (10,4 проти 2,4). Таким чином кожна група респондентів утримує фокус уваги на власних інтересах: перша – з опорою на закон та відповідності діяльності надавача освітніх послуг (ЗЗСО) щодо вирішення задач освіти їхньої дитини, друга – на законодавчу урегульованість власної професійної праці. Можна сказати, що сфера інтересів батьків і вчителів перетинається на освітніх інтересах дитини і можливості їх задоволення урегульованим законодавством способом. Саме тут досвід може послугувати наріжним каменем просування освітніх змін: для батьків – досвід власного навчання, а для вчителів – досвід професійної діяльності. Можна передбачити,

що рефлексивний перегляд власного досвіду (навчання в школі в статусі учня/учениці та професійна вчительська праця) може підтримати поступальний процес просування змін освітньої реформи.

Наступний блок аналізу стосувався поколінних передач щодо цінності освіти у родинах освітян та «батьків учнів». Було встановлено дві суттєві відмінності, згідно яких вчителі мають вищі середні показники (рис. 2).

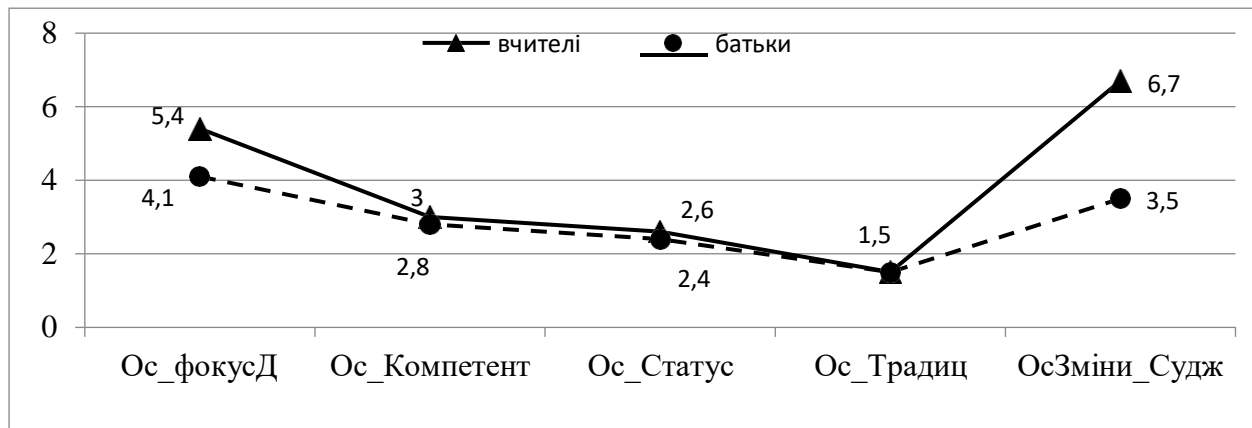

Рис.2. Настановлення щодо цінності освіти (батьки-вчителі)

Перша стосується *утримання фокусу уваги на дитині*, що ще раз засвідчує вчительську справу, як професійно налаштовану на освітній розвиток дитини, що передбачає утримання освітніх потреб дитини у фокусі професійної уваги. Друга відмінність стосується *суджень про освітні зміни реформи*. Згідно середніх показників рефлексія вчителів освітніх змін реформи охоплює не лише власний професійний досвід, а й законодавчі норми. Стосовно батьків, то середні показники вказують, що рівень рефлексії у формуванні власних суджень про реформу освіти переважно стосується досвіду їхнього власного навчання і в меншій мірі – законодавчих нормативних змін. Останні приймається «батьками учнів» як реформована норма освітнього процесу, що реалізується через діяльність ЗЗСО – надавача освітніх послуг для їхньої дитини.

Кореляційний аналіз даних вибірки вчителів [16] показав, що зростання показників **сфокусованості вчителів на дитині**, її розвитку, освітніх потребах та освітніх досягненнях супроводжується зростанням усвідомленого ставлення вчителів до реформи освіти ($r=0,241$ $p \leq 0.005$). Це включає знання законів про освіту, аналіз власного досвіду як шкільного навчання, так і професійної діяльності а також врахування експертної думки фахівців у сфері освіти. Також фокус уваги вчителів на дитині посилюється, якщо вони приділяють увагу почуттю задоволенню учнів від самого процесу навчання ($r=0,261$ $p \leq 0.005$), розвитку життєстійкості дитини ($r=0,265$ $p \leq 0.005$) та перспективно важливих якостей самореалізації та самостійності ($r=0,281$ $p \leq 0.005$). Важливим чинником цього процесу постає доступність та відкритість комунікації у

школі, як-то, засобом її оприлюднення на дошці оголошень ($,157 p \leq 0.005$) та можливістю отримання зворотного зв'язку ($,174 p \leq 0.005$). Водночас, статистичний аналіз показав, що доступність та відкритість в освітньому процесі стосунків вчителя з дитиною супроводжується заростанням кількості тем взаємодії, у т.ч. конфліктних ($,271 p \leq 0.001$). Це може постати перепорою до впровадження даного принципу у роботу ЗЗСО. Таким чином дослідження показує, що зміни реформи освіти створюють нову рамку роботи вчителя, прийняття якої спрямовує педагогічну увагу на налагодження відповідної комунікації при вирішенні задач задоволення освітніх потреб учнів ЗЗСО.

Далі подивимося, хто є носієм та передавачем ціннісного ставлення до освіти у родинях респондентів. (рис.3).

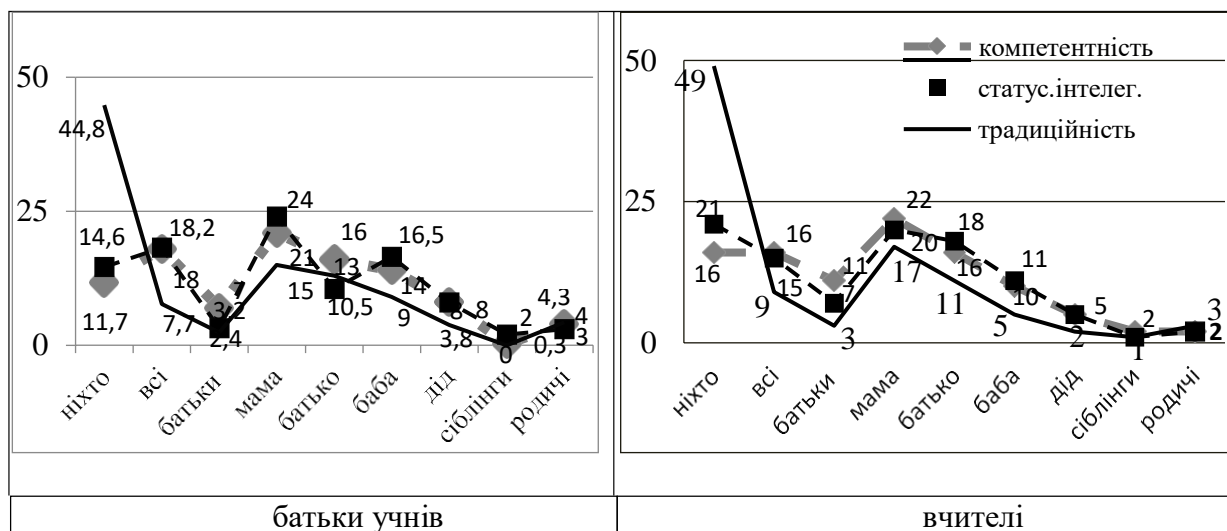

Рис.3 Транслятори цінності освіти у сім'ях батьків учнів та освітян.

Візуально графіки обох вибірок вказують на подібні тенденції з невеликими коливаннями. Крива графіків обох вибірок вказує на те, що респонденти не вбачають значення у передачі цінності освіти, оскільки апріорі «вони знали» про важливість набуття освіти. Тож ми бачимо найвищі середні значення саме за категорію «ніхто не говорив про освіту, як цінність», що особливо проявлено у категорії «традиційність» (див. рис.3). Візуально графік створює враження, що саме «традиційність» постає основою розгортання двох наступних ціннісних процесів поколінних передач – «статус/інтелігенція» та «компетентність». Це наводить на думку, що в актуальному українському суспільстві освіта дитини постає як надбання культури, що надає підґрунтя оцінки цього процесу як природного та звиклого. Рефлексивний аналіз уточнює, що в обох вибірках змістовну першість у трансляції освіти, як цінності, набуває її прикладне значення через опанування певними *компетентностями*. Другу змістовну позицію щодо освіти, як цінності, займає категорія «освіта як статус інтелігентності».

Графік показує, що в обох вибірках носіями суджень про цінність освіти переважно виступають батьківські фігури: спершу - мати та бабуся а потім – батько та дідусь респондентів. Загалом дослідження показало, що всі члени родини хоч раз вказали респондентам на перспективність освіти у житті людини. Це посилює вже висловлене нами припущення, що освіта, як цінність, стала частиною культури суспільного життя і не потребує додаткового уточнення чи просування. Однак вартує зауважити, що вона сприймається саме такою, оскільки її вагомість вже була засвідчена досвідом попередніх поколінь. Тож, передбачається, що подальша пролонгація поколінної передачі цінності освіти теж має бути забезпечена відповідними діями уваги і підтримки. Оскільки питання стосувалося лише сімейних передач, то вчителі, як носії освітніх послуг, не були зафіксовані в загальному списку. Натомість вчителі, як носії цінності освіти, все таки були відмічені саме у вибірці вчителів за всіма трьома категоріях, а у вибірці «батьки учнів» - лише в категорії «освіта як статус».

Кореляційний аналіз змістовних категорій родинних передач ціннісного ставлення до освіти (в контексті нагальної реформи освіти) зафіксував певні відмінності у даних двох вибірок – вчителів і батьків учнів, що демонструє рис. 4.

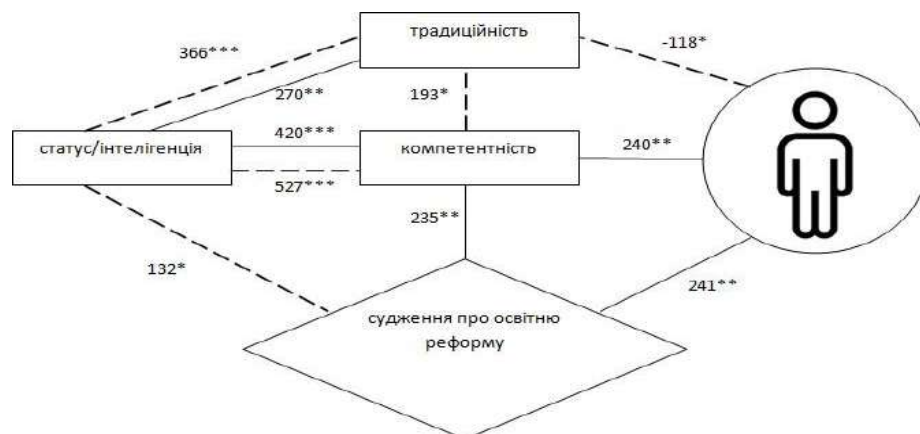

Рис. 4. Кореляції даних поколінних передач щодо цінності освіти у родинях освітян та «батьків учнів».

Примітка: пунктирна лінія – кореляції вибірки «батьки учнів»; суцільна лінія – кореляції вибірки «вчителі»; фігура людини – «ступінь сфокусованості на дитині»

У вчителів зміни освітньої реформи мають позитивний зв'язок із категоріями «Фокус на дитині» ($,241, p \leq ,05$) та «Освіта як компетентність» ($,240, p \leq ,01$), що наразі співзвучно із концепцією освітньої реформи «НУШ» [16]. Натомість за даними вибірки «батьків учнів» можна побачити, що вони не вбачають сфокусованість школи на дитині ($-118, p \leq ,05$), а їхні судження про реформу освіти виявилися пов'язаними із поколінною передачею цінності освіти як ознаки статусності та інтелігентності ($,132, p \leq ,05$). Це ще раз підкреслює важливість дотримання традиційності: у групі батьків учнів»

дослідженням зафіксовано зв'язок суджень з цінностями минулих пріоритетів. Саме цінність освіти, як можливість набуття вищого статусу інтелігентності, постає в центрі кореляцій з двома іншими змістовними категоріями, як-то «компетентність» ($r=,527, p<,001$) та «традиційність» ($r=,366, p<,001$).

Висновки.

Результати проведеного дослідження надали можливість засвідчити, що цінність освіти є предметом поколінних родинних передач, що за змістом об'єднується у три категорії: 1) освіта як традиційність; 2) освіта як компетентності; 3) освіта як статус інтелігентності. Привілеєм передачі дитині настанов щодо цінності освіти в житті людини постають материнські (мати/бабуся) та батьківські (батька/дід) фігури.

Судження освітян про зміни, які несе реформа освіти, мають широкий діапазон проявів оцінки: на рівні досвіду власного шкільного навчання та досвіду професійної вчительської праці, довіри до освітнього закладу, як надавачу освітніх послуг дитині, та місця праці вчителя, з опорою на експертну оцінку та норми закону. Це разом формує динамічну шкалу переходу між трьома категоріями оціночних суджень: довірливо-досвідні, досвідно-експертні та нормативні. Рефлексія вчителів та батьків учнів щодо освітніх змін реформи опирається на пріоритети власної позиції стейкхолдера. У випадку вчителів вона охоплює всі три категорії і фокусується на професійній вчительській праці. У випадку «батьків учнів» вона переважно стосується досвіду їхнього власного навчання і в меншій мірі – законодавчих нормативних змін. Таким чином виявлена фокусованість батьків і вчителів на питаннях надання освітніх послуг дитині, що реалізує ЗЗСО, базується на різних стейкхолдерських позиціях, що потребує урегулювання стосовно дитини, як отримувача освітніх послуг.

Змістовне наповнення ціннісного ставлення до освіти виявилось обумовленим рольовими позиціями вчителів та «батьків учнів». Вчителі виказують орієнтованість на освітні потреби дитини та набуття компетентностей, що співвідноситься із концепцією «НУШ». Водночас батьки вбачають, що школа не сфокусована на дитині: вони більше зорієнтовані на звичку традиційність в освіті, що орієнтована на кращі соціальні перспективи. Виявлені ціннісне різночитання освіти можна трактувати як простір для подальших досліджень щодо діалогу учасників освітнього процесу в умовах реформованої школи.

Література:

1. Ригова О. Про ціннісне наповнення сучасної освіти. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2018. Вип. 17. С. 66–72. URL: http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/17_2018/11.pdf (дата звернення: 04.08.2024).
2. Сисоєва С. О. Роль освіти в сучасному світі. *Рідна школа*. 2008. № 11(948). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/711946/1/rol-osv.sys.pdf> (дата звернення: 04.08.2024).
3. *Регулююча дія ціннісних орієнтацій у житті дитини* : монографія / Т. О. Піроженко, І. І. Карабаєва, О. Ю. Хартман, Л. І. Соловйова, О. І. Федорчук, Л. Д. Токарева; за ред. Т. О. Піроженко. Київ : Видав. дім «Слово», 2020. 222 с.

4. Подкопаєва Ю. В. Вплив сім'ї та сімейних цінностей на формування духовності особистості дитини. *Проблеми сучасної психології*. 2010. Вип. 9. С. 323–335.
5. Бородай О. Д. Свобода вибору і виховання: роль сім'ї та освіти у формуванні індивідуальних цінностей і рішень. *Культурологічний альманах*. 2023. № 3. С. 89–95. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.3.11>
6. Алексеєнко Т. Ф. Проблема цінностей в інтерпретації конфлікту батьків і дітей у теорії поколінь. *Педагогіка і психологія*. 2018. № 3. С. 68–76. URL: <https://is.gd/xIyKDU> (дата звернення: 04.08.2024).
7. Довгань Н. О. *Психологія соціокультурної взаємодії поколінь* : монографія. Київ : Талком, 2020. 539 с.
8. Вовчик-Блакітна О. О. Міжпоколінна взаємодія в сім'ї як ресурс, у *Еколого-психологічні детермінанти суб'єктивного благополуччя особистості* : монографія / Ю. М. Швалб, О. Л. Вернік, О. О. Вовчик-Блакітна, Т. М. Кирпенко, О. В. Павленко, О. В. Рудоміно-Дусятська; за ред. Ю. М. Швалба. Київ-Львів : Видав. Вікторія Кундельська, 2021. С. 62–83.
9. Петренко І. В. Дослідження взаємодії соціальних суб'єктів – виразників громадської думки в системі «сім'я-школа». *Наукові перспективи. Серія «Психологія»*. 2023. Вип. 11(41). С. 1331–1344. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11\(41\)-1331-1344](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11(41)-1331-1344)
10. Боброва Л. Г. Концептуалізація поняття суб'єкта громадської думки у соціально-психологічній науці. *Вісник післядипломної освіти : зб. наук. праць. Серія «Соціальні та поведінкові науки»*. 2023. Вип. 23(52). С. 10–24. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/23_52_2023/social/Bulletin_23_52_Social_and_behavioral_sciences_Vobrova.pdf (дата звернення: 04.08.2024).
11. Дзюбенко О. А. Психологічний добробут школяра: концептуалізація феномена. *Журнал сучасної психології*. 2023. Вип. 3(30). С. 23–29. <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2023-3-3>
12. Гриневич Л., Божинський В., Крижановська В. Перезавантаження реформи «Нова українська школа»: впровадження нового змісту базової середньої освіти. *Аналітична записка. Серія «Освіта України під час війни»*. Київ : Київ. столич. Ун-т імені Бориса Грінченка, 2024. 17 с. URL: <https://osvitanalityka.kubg.edu.ua/NUSH> (дата звернення: 04.08.2024).
13. Інтелігенція. *Словник української мови*. Київ : Вид. «Наукова думка». 1973. Т. IV. І–М. С. 36.
14. Нестелєєв М. Інтелігенти є, інтелігенції нема. *Тиждень*. 2017. № 14(490). URL: <https://tyzhden.ua/intelihenty-ie-intelihentsii-nema/> (дата звернення: 04.08.2024).
15. Голобуцький П. В. Інтелігенція та інтелектуали. *Енциклопедія історії України / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; НАН України. Інститут історії України*. Київ : Наукова думка, 2005. Т. 3: Е–Й. 672 с. С. 507. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Inteligencija_ta_intelektually (дата звернення: 04.08.2024).
16. Бєвз Г. Передача цінності освіти в родинних настановах вчителів та реформа освіти: результати дослідження. Матеріали XVI Міжнародної наук.-практ. конф. «Соціалізація особистості в умовах системних змін: теоретичні і прикладні проблеми», 22 берез. 2024 року, м. Київ. URL: http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/22222_1714991905.pdf (дата звернення: 04.08.2024).

References:

1. Ryhova, O. (2018). Pro tsinnisne napovnennia suchasnoi osvity [About the value content of modern education]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filosofsko-politolohichni studii – Bulletin of Lviv University. Series of philosophical and political studies*, 17, 66–72. Retrieved from http://fps-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/17_2018/11.pdf [in Ukrainian].
2. Sysoieva, S. O. (2008). Rol osvity v suchasnomu sviti [The role of education in the modern world]. *Ridna shkola – Native school*, 11(948). Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/711946/1/rol-osv.sys.pdf.pdf> [in Ukrainian].

3. Pirozhenko T. O., Karabaieva I. I., Khartman O. Yu., Soloviova L. I., Fedorchuk O. I., Tokarieva L. D. (2020). *Rehuliuiucha diia tsinnisnykh oriiientatsii u zhytti dytyny [The regulatory effect of value orientations in a child's life]*. T. O. Pirozhenko (Ed.). Kyiv : Vydav. dim «Slovo». [in Ukrainian].
4. Podkopaieva, Yu. V. (2010). Vplyv simi ta simeinykh tsinnostei na formuvannia dukhovnosti osobystosti dytyny [The influence of family and family values on the formation of the spirituality of a child's personality]. *Problemy suchasnoi psykholohii – Problems of modern psychology*, 9, 323–335. [in Ukrainian].
5. Borodai, O. D. (2023). Svoboda vyboru i vykhovannia: rol simi ta osvity u formuvanni individualnykh tsinnostei i rishen [Freedom of choice and upbringing: the role of family and education in the formation of individual values and decisions]. *Kulturolohichniy almanakh – Cultural almanac*, 3, 89–95. Retrieved from <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.3.11> [in Ukrainian].
6. Aliksieienko, T. F. (2018). Problema tsinnostei v interpretatsii konfliktu batkiv i ditei u teorii pokolin [The problem of values in the interpretation of the conflict between parents and children in the theory of generations]. *Pedahohika i psykholohiia – Pedagogy and psychology*, 3, 68–76. Retrieved from <https://is.gd/xIyKDU> [in Ukrainian].
7. Dovhan, N. O. (2020). *Psykholohiia sotsiokulturnoi vzaiemodii pokolin [Psychology of sociocultural interaction of generations]*. Kyiv : Talkom [in Ukrainian].
8. Vovchuk-Blakytina, O. O., Shvalb, Yu. M., Vernik, O. L., Kyrpenko, T. M., Pavlenko, O. V., Rudomino-Dusyatska, O. V. (2021). Mizhpokolinna vzaiemodiia v simi yak resurs [Intergenerational interaction in the family as a resource], u *Ekoloho-psykholohichni determinanty subiektyvnoho blahopoluchchia osobystosti – Environmental and psychological determinants of subjective well-being of the individual*. Kyiv-Lviv: Publisher. Victoria Kundelska, (pp. 62–83). [in Ukrainian].
9. Petrenko, I. V. (2023). Doslidzhennia vzaiemodii sotsialnykh subiektiv – vyraznykiv hromadskoi dumky v systemi «simia-shkola» [Research on the interaction of social subjects – the exponents of public opinion in the "family-school" system]. *Naukovi perspektyvy. Seriia «Psykholohiia» – Scientific perspectives. Series "Psychology"*, 11(41), 1331–1344. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11\(41\)-1331-1344](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-11(41)-1331-1344) [in Ukrainian].
10. Bobrova, L. H. (2023). Kontseptualizatsiia poniattia subiekta hromadskoi dumky u sotsialno-psykholohichnii nauki [Conceptualization of the concept of the subject of public opinion in social and psychological science]. *Visnyk pislidyplomnoi osvity : zb. nauk. prats. Seriia «Sotsialni ta povedinkovi nauky» – Bulletin of postgraduate education: coll. of science works Social and Behavioral Sciences Series*, 23(52), 10–24. Retrieved from http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO/23_52_2023/social/Bulletin_23_52_Social_and_behavioral_sciences_Bobrova.pdf [in Ukrainian].
11. Dziubenko, O. A. (2023). Psykholohichni dobrobut shkoliara: kontseptualizatsiia fenomena [Psychological well-being of the schoolboy: conceptualization of the phenomenon]. *Zhurnal suchasnoi psykholohii – Journal of modern psychology*, 3(30), 23–29. <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2023-3-3> [in Ukrainian].
12. Hrynevych, L., Bozhynskiy, V., Kryzhanovska, V. (2024). Perezavantazhennia reformy «Nova ukrainska shkola»: vprovadzhennia novoho zmistu bazovoi serednoi osvity [Rebooting the "New Ukrainian School" reform: implementation of the new content of basic secondary education]. *Analychna zapyska. Seriia «Osvita Ukrainy pid chas viiny» – Analytical note. Series "Education of Ukraine during the war"*. Kyiv : Kyiv. stolych. Un-t imeni Borysa Hrinchenka, 17. Retrieved from <https://osvitanalytika.kubg.edu.ua/NUSH> [in Ukrainian].
13. Intelihentsiia [Intelligentsia]. (1973). *Slovnyk ukrainskoi movy – Dictionary of the Ukrainian language*. Kyiv : Vyd. «Naukova dumka» (T. IV. I–M.), (pp. 36).

14. Nestelieiev, M. (2017). Intelihenty ye, intelihentsii nema [There are intelligentsia, there is no intelligentsia]. *Tyzhden – Week*, 14 (490). Retrieved from <https://tyzhden.ua/intelimenty- ie-intelihentsii-nema/> [in Ukrainian].

15. Holobutskyi, P. V. (2005). Intelihentsiia ta intelektualy [The intelligentsia and intellectuals]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy – Encyclopedia of the History of Ukraine*. V. A. Smoliy (Ed.) (head) and others; NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. Kyiv : Naukova dumka, (T. 3: E–I), (pp. 507). Retrieved from http://www.history.org.ua/?termin=Inteligencija_ta_intelektualy [in Ukrainian].

16. Bevz, H. (2024). Peredacha tsinnosti osvity v rodynnykh nastanovakh vchyteliv ta reforma osvity: rezultaty doslidzhennia [The transmission of the value of education in the family guidance of teachers and reform of education: the results of the study]. *Materialy XVI Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Cotsializatsiia osobystosti v umovakh systemnykh zmin: teoretychni i prykladni problemy» – Materials of the XVI International Scientific and Practical Conference "Personality Socialization in the Conditions of Systemic Changes: Theoretical and Applied Problems"*. Kyiv. Retrieved from http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/22222_1714991905.pdf